

Opintie yläluokkaan – tulkintaa luokkaretkeilyn ja eliittien historiasta

■ VILLE OKKONEN

Laura Kolbe: *Yläluokka. Olemisen
sietämätön vaikeus*. Kirjapaja
2014.

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta on tienhaarassa. Toisaalta arvo- ja asennetutkimuksissa pohjoismaista mallia kannatetaan, toisaalta kansantulo jakautuu entistä epätasaisemmin. Kirjassaan *Yläluokka. Olemisen sietämätön vaikeus* professori Laura Kolbe analysoi luokkayhteiskunnan ja eliittien paluuta. Hänelle eliitti kuvaa laajemmin suomalaista yhteiskuntaa ja niin kutsuttujen perinteisten ins-

tituutioiden muutosta. Perusteena kirjan kirjoittamiselle on ollut tarve ”ymmärtää ja avata sosiaalisen todellisuuden moninaisuutta ja aikakerrostumia”, mihin historian-tutkijan työ antaa hyvän pohjan.

Teos on esseistinen, mutta siinä hahmotellaan kokonaisnäkemyistä. Laveaksi se väistämättä jää, mutta subjektiivisista kokemuksista muodostuu särmää ja elämänmakua. Välillä historiantutkijan ote on harkitseva ja empaattinen, välillä turhankin tuomaroiva. Kun kirja on myös autobiografinen, aate värittää paikoin analyysiä. Se ei ole tyylin kannalta synty. Vaikka kirjassa ei ole lähdeviitteitä tai -lueteloa, tutkimuskirjallisuus ja lähteet on kuitenkin kirjattu tekstiin.

Kolbe analysoi asiantuntevasti ja kirkkaasti pohjoismaisen yhteiskuntamallin dynaamisuutta. Sosiaali- ja koulutuspoliittiset innovaatiot sekä satsaukset kansalaisten hyvinvointiin kumosivat perinteisen luokkayhteiskunnan rakenteita ja arvoja. Sivistysjärjestelmän kokonaisuudistus raivasi työväenluokalle väyliä yhteiskunnan johtotehtäviin ja ravisteli valtionhallinnon porvarillista hegemoniaa. 1990-luvun laman jälkeen syntyi uutta, kilpailukyky-Suomen eliittiä, ja jälleen 2010-luvulla verotiedot kertovat uusista menestyjistä.

Kolbe kysyy ajankohtaan nähden kiusallisesti, miksi uusi suomalaisen eliitti suhtautuu ”isänmaahan niin kriittisesti”? Yhteiskunnallista keskustelua seuraava lukija muistaa, että marraskuussa 2014 eräs yrittäjä haki mediajulkisuutta siirtämällä yrityksen ”menetetystä” ja ”eritasaisten demaripuolueiden” hallitsemasta Suomesta Viroon. Kyseinen aktiivisti istuu sulavasti ryhmään, joka

on ”vapauttanut itsensä moraalista, paikallisesta vastuusta ja velvollisuuksista”. Täysin päinvastaisiakin esimerkkejä on, kuten kuuluisat supercelliläiset. ”Me ollaan saatu paljon apua yhteiskunnalta, ja nyt on meidän vuoro maksaa takaisin”, totesi toimitusjohtaja Ilkka Paananen *Helsingin Sanomien* haastattelussa.

Kirjassa pohditaan myös Suomen valtiollisen kehityksen perimmäisiä kysymyksiä. Kolben mielestä kuningaskunta olisi ollut ”aikaansa vasten luonteva ratkaisu”. Väite on erikoinen, koska eduskunta oli julistautunut marraskuussa 1917 korkeimman vallan haltijaksi. Lisäksi Kolbe kysyy, olisiko kuningastie tarjonnut ”maan poliittiseen elämään kaivattua lujuuutta ja jatkuvuutta?” Vastaus jää epäselväksi, mutta ”moni asia olisi toisin”.

Kirja osallistuu keskusteluun itsenäisen tasavallan valtasuhdejärjestelmän kehittämisestä. Kolben mukaan vuoden 1918 ”maaperästä kasvoi parlamentarismi”, kun taas Antero Jyränki kuvaa tutkimuksessaan *Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa?* (2014), että ”[p]arlamentarismien periaate, joka oli kapeahkona otettu perustuslakiin juuri ennen sisällissodan alkamista, jäi sivuraiteelle”. Palautuuko ristiiriitä parlamentarismien määritelmään? Lopputuloksena oli kuitenkin puoliparlamentaarinen vallanjakojärjestelmä, jossa tasavallan presidentistä tuli valtaoikeuksillaan monarkin vastike. Kolben vallanjako-opillinen näkemys tulee esille väitteessä, että maa ”voi toimia ilman poliitikkoja ja puolueita, mutta jos hallinto vaikenee, silloin ollaan vaikeuksissa”. Se on yhtä oikeutettu kuin vastakkainenkin

näkemys, joskin yhtä aatteellinen.

Kolben Karl Marx -luenta on pinnallinen, tuomitseva ja kaurainen: hänen mukaansa Marx ”istutti meihin porvarikammon”. Tosiasiassa porvarien pelottelu oli keksitty jo Ranskassa. Mikäli ”porvarikammo” ensinnäkään asiansuhteesta määrittelee Marxin kirjoitusten vaikutusta, niitä ei pitäisi tarkastella olosuhteista irrallaan.

Kolbe on vahvimmillaan analysoidessaan toisen maailmansodan jälkeistä meritokratian voitokulkua. Sosiaaliseen kiertoon avautui uudenlaisia mahdollisuuksia – myös alaspäin. Meritokratian voima murskasi perinteitä ja hegemonioita. Pikkuhiljaa kumoutui myös säätyvallan henkinen ilmapiiri. Niin kutsuttu perinteinen yhteiskuntajärjestys ja porvarillinen hegemonia virkakoneistossa kyseenalaistuivat. Yhteiskuntajärjestelmä säilyi, vaikka ei kaikkien katsannossa. Yhteiskuntajärjestys oli myös poliittinen iskulause, jolla padottiin vaikkapa kunnallista yhtenäiskoulujärjestelmää.

Vaikka Kolbe kuvaa suuria yhteiskunnallisia murroksia, subjektit sivuutetaan tärkeissä kohdissa. Vain harvoille suodaan ansioita kehityskuluista. Välillä tarkastellaan porvarillisia arvoja, hyveitä ja moraalia, mutta ilman selkeitä historiallisia kiinnekohtia.

Kirjassa on oivalluksia, joiden kehittelyä jää kaipaamaan. Erityisen mielenkiintoinen on pohdinta itsenäisyysjuhlaperinteistä Suomessa ja Yhdysvalloissa, jossa Kolbe siteeraa suurlähettiläs Bruce Oreckia. Hänen mukaan heinäkuun neljäs päivä merkitsee Yhdysvalloissa unelmanjanoista individualismia ja antaumuksellista

rentoutta. Toista se on Suomessa.

Kolbe kirjoittaa taitavasti ja asiantuntevasti niistä yhteiskunnan menetelmistä, joilla se kiittää kansalaisia erilaisista ansioista. Menestyksen palkitseminen kertoo sekä eliiteistä, kansalaishyveiden määrittelijöistä, politiikan trendistä että yhteiskunnallisesta arvomaailmasta. Palkitseminen voi olla suoraa tai epäsuoraa. Meritokratian ihanteisiin taas kuuluu, että pätevyys ratkaisee hyvä veli -verkostojen sijaan.

Huomiot kotitaustan ja erilaisen sosiaalisten väylien merkityksestä eliittihistoriassa kertovat, että Kolbe on mukavuusalueellaan. Toisaalta vanhemmilta ja muilta sosiaalisilta yhdyshenkilöiltä perityn eliittiaseman ja omien henkilökoh- taisten valintojen sekä ansioiden suhde on niin moniulotteinen, että analyysi jää ohueksi. Tästä syystä Kolbe ei myöskään suoraan vastaa, toteutuuko meritokratian ihanne. *Summa summarum*, kirja on tyylikkäästi kirjoitettu Kolben totuus.

Kirjoittaja on valtiotieteiden maisteri ja kasvatustieteen maisteri sekä tekee väitöskirjaa Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineessa